

J. Jokisalo (toim.): Rasismi tieteessä ja politiikassa — aate- ja oppihistoriallisia esseitä. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1996, 306 s. Helsinki 1996.

Kirja jakautuu kolmeen päälukuun. Ensimmäisessä tarkastellaan suomalaisen rasismien historiaa: lääkärien rotuhygieenisuussajattelua ennen I maailmansotaa, romaniväestön asemaa 1800-luvun lopulla ja saamelaisia koskevia rotututkimuksia 1920- ja 30-luvuilla. Toisessa luvussa käsitellään kansallissosialismia ja viimeisessä rasismia nykyhetkellä Ranskan ja Britannian esimerkkien kautta.

Kirja osoittaa, että rasismissa ei ole kyse mistään ajan tai hetken leimahduksesta. Eräs kirjoittajista, Rolf Büchi, toteaa rasimin tulleen historian saatossa sisäänrakennetuksi eri maiden kulttuurikoodiin. Ensimmäisessä kirjassa kertoo siitä, miten rasismia ja rotuoppeja on käytetty ja käytetään ideologioiden osana ja eriarvoisuuden perusteluina politiikassa ja tieteessä. Sen sijaan lukija ei suoranaisesti saa vastausta siihen, mitä on rotu, mitä on viha, miten perinnöllisyyden ja ympäristön vaikutukset ihmisessä näkyvät, mikä tarkasti ottaen on perinnöllistä tai miten esim. luonteenpiirteet periytyvät. Näitä kysymyksiä pohtivan pitää lukea lisää.

Jo kirjan alkumetreillä, lääkärien rotuhygieenisuussajattelua koskevan luvun alkupuolella lukijalla alkaa nousta pala kurkkuun. Lukiesä ehtii kysyä itseltään, pyrkivätkö lääkärit vuosisadan alun Suomessakin taistelemaan perinnölliseksi katsottua ”rodun rappeutumisesta” vastaan estämällä huonoa perintöainesta kantaviksi luokiteltujen ihmisten lisääntymisen ja korostamalla ”kansainvälisen aseman” ja ”kilpailukyvyyn” menettämistä, ellei hyvälaatuista väkeä saada lisää. Luvun loppupuolella alkaa helpottaa ja selvitä, että kiinnostus Suomessa oli harvalukuista eikä rotuhygieenistä seuraakaan saatu perustettua.

Rasististen ajatusten jatkuvuutta osoittaa, että 1800-luvun lopulla romaneita arvioitiin aivan samoilla puheenparsilla kuin nykyään

monia maahanmuuttajia. Tämä käy ilmi Kari Virolaisen romanien tilannetta kuvaavasta artikkelista. Aikanaan kuvattiin, että samat säännöt tai lait eivät koske ”mustolaisia” kuin muita, tai että ”tietty on, että enimmäkseen mustalaiset omistavat hevosia, vaikka kuitenkin eivät niillä teke työtä, eivätkä mitään rehellisesti ansaitse”. Elämänmeno oli myös liian reimaa ja vaatetus liian koreata säätyasemaan nähden. Rasistiset ajatukset siis näyttävät pysyvän, mutta kohderyhmät vaihtuvan.

Pekka Isaksson kuvaa, miten rotusukulaisuuden selvittelyyn käytetty fyysinen antropologia ruumiinpiirteiden mittausten ylenpalttisuuden ja teoreettisen harkinnan vähäisyyden seurauksena kriisiytyi ja menetti merkityksensä. Kuvauksesta muodostuu esimerkki siitä, miten ”tieteellinen” mittaaminen voi olla täyttä humpuukia, jos teoreettisesti ei ymmärretä, mitä mitataan.

Rodun ja rasismien määrittelyä löytää vasta kirjan toisen luvun avaavassa Werner Röhrin kansallissosialistista ideologiaa ja politiikkaa kuvaavassa artikkelissa. Hätkähdyttävää on lukea Jouko Jokisalon antisemitismien traditioita käsittelevä artikkeli, josta ilmenee, miten mittava perinne antisemitismilla on eurooppalaisessa aatehistoriassa. Sekä katolinen kirkko että protestanttis-luterilainen kirkko ja erityisesti Luther viljeli käsityksiä, joista Jokisalo toteaa: ”Lutherin juutalaiskuva sisälsi lähes kaikki stereotyyppit, jotka Saksassa aina natsien kukistumiseen asti palvelivat juutalaisvastaisista propagandaa” ja että ”Hitlerin käsitykset juutalaisista ja heidän suhteestaan työhön ei eronnut olennaisesti jo aikoinaan Lutherin esittämistä näkemyksistä”. 1800-luvun lopulla niin kristillis-sosiaalinen työväenpuolue kuin Saksan yliopistotkin näyttävät olleen antisemitismien keskuksia.

Yhtä hätkähdyttävää kuin antisemitismien pitkä perinne ovat natsien perustelut Itä-Euroopan modernisoimissuunnitelmalle. Suunnitelman yhtenä perustekijänä oli ns. väestötalous, jonka luomisessa oli mukana sosiologeja, antropologeja, politologeja, sosiaalhygi-

eenikoita, talous- ja tilastotieteilijöitä sekä maatalous- ja yhteiskuntasuunnittelijoita. ”Nämä nuoret eteenpäinpyrkivät... akateemikot,... tahtoivat luoda rationaalisemman tuotantotavan, standardisoida tuotteet, liittää alueen kansainväliseen työnjakoon, luoda uudet sosiaaliset rakenteet ja pitää tuottamattomien ihmisten määrän mahdollisimman alhaisena”. Tavoitteena oli ”turhien kustannusten” vähentäminen. ”Kustannus-hyötylaskelmat osoittivat, että ghettojen olemassaolon jokainen viikko tulisi maksamaan miljoonia markkoja, vaikka niitä ylläpidettäisiin nälkäänkösin.” Taloudelliset laskelmat jättivät jäljelle vain likvidoinnin.

Ajatusmallin samanlaisuus nykypäivään on karmaiseva sikäli, että nykyisin ”pääomasuhde on tunkeutunut ja tunkeutumassa lähes kaikille elämäalueille” (Büchin artikkeli samassa kirjassa) ja asioita sairaanhoidosta avioliittoon mietitään taloudellisten hyötyjen pohjalta.

Avoimen rotujen ylemmyyden korostamisen tultua esim. laeilla kielletyksi Euroopassa nykyrasismi ei enää käytäkään rotu- tai perinnöllisyyspainotuksia. Rolf Büchi toteaa, että uuden rasimin perusta on olettamuksessa ylitsepääsemättömistä kulttuurisista erilaisuuksista ihmisryhmien välillä. Büchi — samoin kuin Tuula Vaarakallio ranskalaista Front National -puoluetta käsittelevässä

artikkelissaan — analysoi ranskalaisten ääri-oikeistolaisten liikkeiden rassistisia puhetapoja ja pohtii uuden rasimin taustatekijöitä. Uuden Oikeiston strategiana on mm. käyttää puhetapaa (kaksinaiskurssia), jossa ensin vastustetaan biologistista rasimia, mutta päädytään korostamaan kulttuurista erityisyyttä ja kaikkien kulttuurien oikeutta ylläpitää omaa erityisyyttään ja vielä niin, että eri kulttuurimuotojen sekoittuminen ei ole hyväksi eikä tarpeen.

Kirjan päättää Anssi Halmesvirran kuvaus brittiläisen antirasimin perinteestä ja puhetauvoista. Jos rasismi on sitkeää ja pitkäikäistä, samaa voi kirjan luettuaan sanoa suvaitsevaisuudestakin. Halmesvirta toteaa, että ”sekä orjakaupan että orjuuden lakkauttaminen näyttivät utopistisilta tavoitteilta vielä 1770-luvulla”. Silti 1800-luvun alkupuolella tähän pystyttiin.

Teos toimii paitsi rasismikeskustelun syventäjänä myös ensijohdatuksena aiheeseen, koska se haastaa itsetutkiskeluun ja lisäpohdintoihin. Lähteiden ja viitteiden erottaminen omiksi luvuikseen erilleen artikkelista tuotti minulle hankaluuksia. Epämääräisyyden ja erilaisuuden sietoaan voi kukin testata havainnoimalla, millaisia tuntemuksia kirjan kannen tekstin ja lukujen numeroiden epäselvyys itsessä herättää.

Kalevi Korpela